Onder redactie van:

Prof. mr. dr. B.M.E.M. Schols
Prof. mr. dr. W. Burgerhart
Prof. mr. dr. F.W.J.M. Schols
Mr. F.M.H. Hoens
Mr. dr. J.W.A. Rheinfeld
Mr. G.A. Tuinstra
Mr. J.Th.M. Diks
Mr. M.J.P. Schipper
Mr. dr. N.V.C.E. Bauduin
Mr. E.C.E. Schnackers

AdvoTip

Erfrecht voor de advocaat

Afl. 2017-17

25 oktober 2017

Vergeet de begunstiging krachtens levensverzekering niet! Erfstelling en begunstiging gaan ‘hand in hand’

De ordening in de erfopvolging bij versterf geschiedt aan de hand van het stelsel van artikel 4:10 e.v. BW. Daarbij is het uitgangspunt het bestaan van een familierechtelijke betrekking tussen de overledene en diens erfgenamen, artikel 4:10 lid 3 BW jo. artikel 1:197 en artikel 1:3 lid 1 BW. Degene die wenst af te wijken van deze wettelijke volgorde kan gebruikmaken van de mogelijkheden van titel 5 Boek 4 BW en maakt een uiterste wilsbeschikking. Omdat ongehuwde en niet als partner geregistreerde (levens)partners niet tot elkaar in een familierechtelijke betrekking staan, erven zij dus niet van elkaar op grond van het versterferfrecht. Voor de eventueel gewenste bescherming/bevoordeling van elkaar bij overlijden moeten testamenten worden gemaakt. Dat de wetgever op testamentair vlak wel oog had voor de ongehuwde (levens)partner blijkt uit artikel 4:82 BW. Dankzij dit artikel kan de benoeming van elkaar tot erfgenaam, al dan niet in combinatie met een erfstelling ten gunste van eventuele afstammelingen, immers – eenvoudig gesteld – worden ‘dichtgetimmerd’ tegen onwelgevallige aanspraken van legitiimarissen.

Zo geschiedde ook in de casus die aanleiding is voor deze *AdvoTip*. Nadat twee (eerdere) huwelijken in 1993 en 1999 door echtscheiding zijn geëindigd, kreeg de erflater in 2000 een affectieve relatie met mevrouw X. In 2006 zijn zij ongehuwd gaan samenwonen. In dat jaar maakt erflater een uiterste wil waarin hij, onder meer, mevrouw X tot enig erfgenaam benoemt en bij gelijktijdig dan wel haar vooroverlijden, het KWF. Tevens is bepaald dat eventuele legitimaire vorderingen van afstammelingen niet-opeisbaar zijn tijdens het leven van zijn partner, mevrouw X. In 2012 maakt erflater een aanvullend testament waarin, per saldo, ‘extra’ is vermeld dat de benoeming van partner X tot enig erfgenaam:

‘wordt gedaan om fiscale redenen en ter voldoening aan mijn *dringende verplichting* om mijn partner *goed verzorgd* achter te laten.’ (Curs. FH)

Uit de casus blijkt ook dat de erflater/verzekeringnemer in 1996 en in 1999 bij Avéro een tweetal polissen van levensverzekeringen had afgesloten. Krachtens artikel 7:966 lid 1 aanhef en onder a BW kan een verzekeringnemer door schriftelijke mededeling aan de verzekeraar zichzelf, of al dan niet naast zichzelf, één of meer derden als begunstigde

aanwijzen, hetzij als hoofdgerechtigde, hetzij als beperkt gerechtigde. En hoewel de aanwijzing van een begunstigde bij uiterste wilsbeschikking en levensverzekering dankzij elementen als 'eenzijdigheid' en 'werking bij dode' nauw verwant zijn, betekent het gesloten stelsel van uiterste wilsbeschikkingen, artikel 4:42 lid 1 BW, dat een dergelijke aanwijzing van een 'levensverzekering-begunstigde' niet bij uiterste wilsbeschikking kan geschieden.

Om te achterhalen wie recht heeft/hebben op de uitkering krachtens levensverzekering moeten we derhalve niet het testament, maar de polissen raadplegen. Polis I wijst uit dat de overledene/verzekeringnemer achtereenvolgens als begunstigden had aangewezen: de verzekeringnemer, zijn echtgenote, zijn kinderen en zijn erfgenamen. In polis II waren dat achtereenvolgens: zijn weduwe, zijn kinderen en zijn erfgenamen.

Voor de beeldvorming zij vermeld dat beide polissen de toenmalige 'standaardbegunstigingen' bevatten en dat op het tijdstip van het afsluiten van de polissen erflater/verzekeringnemer ongehuwd was en mevrouw X 'nog niet in beeld' was.

In 2013 overlijdt de erflater. Mevrouw X meent als enig erfgenaam recht te hebben op de levensverzekeringuitkeringen. Avéro weigert om deze aan mevrouw X over te maken en boekt de gelden over naar een derdengeldenrekening van het kantoor van de advocaat van de kinderen van erflater (in de procedure ook aangeduid als geïntimeerden). Als onderbouwing daarvoor verwijst Avéro naar de tekst van de begunstigingen en de leer van het zelfstandig recht. Over die leer meldt Salomons (Asser/Wansink, Van Tiggele & Salomons, *Verzekering*, 7-IX*, 2012/701):

'Bij het overlijden van de verzekerde of het opeisbaar worden van de uitkering verkrijgt de herroepelijk aangewezen *derde-begunstigde* (die zijn aanwijzing aanvaardt) een eigen recht op de verzekerde uitkering, buiten het vermogen van de verzekeringnemer om.' (Curs. FH)

Omdat er een derde-begunstigde is aangewezen, behoren de uitkeringen niet tot de nalatenschap van de overledene en is niet mevrouw X de tot uitkering gerechtigde, maar zijn dat – bij ontbreken van een echtgenoot/weduwe – de kinderen, zo Avéro.

Mevrouw X wendt zich tot de Rechtbank Noord-Holland en verzoekt voor recht te verklaren dat, ondanks de andersluidende begunstiging, zij toch de enig gerechtigde is tot de uitkering. De rechtbank wijst het verzoek af. Mevrouw X gaat in beroep en daarmee belandt de kwestie bij Hof Amsterdam (9 mei 2017, ECLI:NL:GHAMS:2017:1751). Het hof oordeelt dat de zaak uiteindelijk een uitlegkwestie is: wat was de bedoeling van de erflater/verzekeringnemer?

Een van de grieven van mevrouw X richt zich:

'3.3 [...] tegen het oordeel van de rechtbank dat het op grond van het arrest van de Hoge Raad van 21 september 2012 (ECLI:NL:HR:2012:BW6728) bij het vaststellen van de *bedoeling* van de verzekeringnemer gaat om de *verklaringen en gedragingen ten tijde van de aanwijzing* van de begunstigde en dat uitgaande van het gegeven dat de begunstiging na 2003 niet meer is gewijzigd, eventuele *latere intenties* van de erflater voortvloeiend uit het samenlevingscontract en zijn testamenten *niet relevant zijn* voor de beoordeling van de vraag wie begunstigde is.' (Curs. FH)

Na de overwegingen van de Hoge Raad uit het arrest van 2012 te hebben aangehaald, overweegt het hof:

‘3.4 [...] De aanwijzing van een begunstigde betreft een wilsrecht, een eenzijdige rechtshandeling gericht aan de verzekeraar. Anders dan [appellante] meent gaat het *wel degelijk* om de *bedoeling ten tijde van de aanwijzing*, zij het dat deze bedoeling kan worden vastgesteld aan de hand van eventuele verklaringen en gedragingen van de verzekeringnemer buiten de schriftelijke mededeling waaruit die bedoeling mede kan blijken, ook indien deze niet kenbaar zijn voor de verzekeraar. *De vraag* doet zich voor *of uit de latere verklaringen en gedragingen* kan worden afgeleid *dat de bedoeling* van de erflater was dat de polissen ten gunste van [appellante] zouden worden uitgekeerd.’ (Curs. FH)

En op die vraag antwoordt het Hof Amsterdam:

‘Dit is *niet het geval*. Tussen partijen staat de *taalkundige uitleg* van de begunstiging niet ter discussie *evenmin als de hoedanigheid* van de begunstigde. In dat geval is er in beginsel *geen ruimte voor uitleg* in de zin die [appellante] voor ogen staat. Dit volgt zowel uit de desbetreffende wettelijke bepalingen als uit de formulering van de Hoge Raad in voormeld arrest. Dat de erflater later de bedoeling heeft gehad zijn kinderen te onterven en [appellante] tot enig erfgenaam te benoemen doet daaraan niet af. Voor die situatie bestond de mogelijkheid van wijziging van de begunstiging. [...]’ (Curs. FH)

Dan wordt het oordeel van het hof gevraagd over de stelling van mevrouw X dat uit de testamentaire onterving van de kinderen de bedoeling blijkt dat erflater hen ook wilde uitsluiten als begunstigden voor de levensverzekeringuitkering:

‘3.5 Als de erflater zoals te doen gebruikelijk een aanvulling op zijn inkomen/vermogen op latere leeftijd wilde regelen, *sluit dit geenszins* uit dat hij tevens voor ogen had conform de standaardbegunstiging achtereenvolgens een eventuele echtgenote, eventuele kinderen en *zijn eventuele erfgenamen tot begunstigden aan te wijzen*, indien hij voortijdig voor de uitkeerderdatum zou overlijden. [...]’ (Curs. FH)

Het hof constateert vervolgens dat ook uit de overige door mevrouw X geschetste feiten en omstandigheden niet de bedoeling van erflater volgt zoals zij die voorstaat.

Daarna gaat het hof in op de vraag of de derogerende werking van de redelijkheid en billijkheid met zich brengt dat de kinderen (geïntimeerden) geen rechten kunnen ontlenen aan de begunstiging in de polissen. De feiten en omstandigheden die daarbij volgens mevrouw X zoal van belang zijn, waren het feit dat erflater met het samenlevingscontract en de testamenten haar (zo veel mogelijk) verzorgd wilde achterlaten. En dat die verzorging enkel, althans voor zo veel mogelijk, wordt bereikt als ook de uitkeringen uit de polissen aan haar toekomen. Ook de inrichting van de testamenten onderbouwen volgens mevrouw X haar stelling: immers, als de overleden kinderen door een beroep op hun legitieme al wat uit nalatenschap verkrijgen, kunnen ze daar op z’n vroegst pas na haar overlijden over beschikken. Bovendien, zo mevrouw X, is voor de door erflater beoogde verzorging van haar ook relevant dat tot de nalatenschap de onverdeelde helft behoort van de gezamenlijke woning. Een woning die echter ‘onder water’ staat zodat van ‘verzorgd achterlaten’ weinig sprake is. Tevens verklaart de notaris dat het de bedoeling van erflater was dat mevrouw X het gehele vermogen zou ontvangen en dat erflater haar verzorgd wilde achterlaten.

Hoe ziet Hof Amsterdam een en ander? Het hof begint met een – terloopse – terechtwijzing van de notaris:

‘3.10 In het licht hiervan [zijn verklaring, FH] kan de niet wijziging van de begunstiging van [geïntimeerden] in een begunstiging van de erfgename/ [appellante] niet anders worden begrepen dan als een *omissie zijnerzijds*.’ (Curs. FH)

Om te vervolgen met:

‘Dat de erflater vele mogelijkheden heeft gehad de standaardbegunstiging te wijzigen en te bespreken maakt dit niet anders. Indien de erflater in de veronderstelling verkeerde dat de uitkering aan [appellante] zou toekomen, was er in zijn ogen geen reden om over te gaan tot wijziging of bespreking van de begunstiging. *Met de hiervoor genoemde feiten en omstandigheden stroken ook niet de stellingen van [geïntimeerden] dat de erflater ten tijde van zijn overlijden de bedoeling had om hun te bevoordelen en te vrijwaren voor de schulden van zijn nalatenschap* en dat hij met de instandhouding van de begunstiging jegens hen gehandeld heeft vanwege een zorgverplichting jegens hen, ook niet wegens beperkingen hunnerzijds. *Zeker niet nu niet vaststaat dat de erflater op de hoogte was van deze beperkingen*. De stellingen dat er sinds 1995 geen contact tussen de erflater en [geïntimeerden] was en dat contact hunnerzijds werd afgehouden staan als zijnde niet betwist vast.’ (Curs. FH)

En dus te concluderen dat:

‘Uit het voorgaande volgt naar het oordeel van het hof dat [geïntimeerden] in de gegeven en hiervoor genoemde omstandigheden naar *maatstaven van redelijkheid en billijkheid geen rechten kunnen ontlenen* aan de begunstiging en dat [appellante] als erfgename als opvolgend begunstigde heeft te gelden. [...]’ (Curs. FH)

Het is uiteraard een kwestie smaak of men de uitspraak bevredigend vindt. De overwegingen van het Hof Amsterdam brengen in ieder geval een aantal punten helder voor het voetlicht. Zo is daar het evidente belang voor een goede verzorging van de langstlevende van de polis van levensverzekering. Ook de overweging over de ‘omissie van de notaris’ geeft te denken.

Verder verbaast het niet dat uitleg van begunstigingsclausules in levensverzekeringspolissen is toegestaan. Wel valt op dat kennelijk niet helemaal duidelijk is welke regels daarbij hebben te gelden. Immers, uitlegregels zoekt men tevergeefs in titel 17 van Boek 7 BW. Voor uitleg zal dan ook moeten worden ‘geshopt’. In dat kader is van belang dat als we de overeenkomst van levensverzekering nader beschouwen, grofweg kan worden betoogd dat gekozen kan/moet worden tussen twee uitlegmethoden: de erfrechtelijke of de contractuele. Salomons (Asser/Wansink, Van Tiggele & Salomons, *Verzekering*, 7-IX* 2012/709) bepleit de ‘contractuele’ route. Hoewel daar wel wat voor is te zeggen, heb ik – mede gezien gemelde verwantschap tussen de polis en de uiterste wilsbeschikking – in het verleden wel bepleit dat moet worden aangesloten bij de erfrechtelijke ‘spelregels’ (Hoens, ‘De verbroken relatie en begunstiging krachtens levensverzekering van de ex-partner’, *TE*, 2009, nr. 6, p. 95-102).

Wat van dit laatste ook zij, duidelijk is dat de begunstiging in de polis van levensverzekering de nodige aandacht verdient. Uiteraard om waar nodig de krachtens

testament en levensverzekering te bevoordelen personen op elkaar af te stemmen. Maar ook om, waar gewenst, een 'verzekeringsbewind' in te stellen (zie artikel 7:966 lid 1 aanhef en onder b BW) zodat ook op dat vlak de testamentaire clausules en de begunstigingsbepalingen van een levensverzekering met elkaar in balans zijn. Oh ja, uiteraard kan een levensverzekering een quasi-legaat zijn, maar dat kwam reeds eerder aan de orde, zie *AdvoTip* 2013-12.

Tot de volgende keer!

mr. F.M.H. Hoens

Docent en onderzoeker verbonden aan het Centrum voor Notarieel Recht van de Radboud Universiteit Nijmegen en estate planner te Nijmegen.

ScholsBurgerhartSchols

www.scholsburgerhartschols.nl

Boomjuridisch

Postbus 85576
2508 CG Den Haag

T (070) 330 70 33
E info@boomjuridisch.nl
I www.boomjuridisch.nl

Copyright 2017 © AdvoTip

Wilt u de *AdvoTip* niet meer ontvangen? Mail dan naar klantenservice@boomdenhaag.nl.

Hoewel uiterste zorg is besteed aan de inhoud van *AdvoTip* – *Erfrecht voor de advocaat* aanvaarden de uitgever en de redactie geen aansprakelijkheid voor onvolledigheid of onjuistheid.